

Интервю в-к "Дневник", 09.03.2008 г.

Огнян Минчев: Дойде време за разбием мита, че Европа ще ни оправя

Директор на Европейския съвет за външна политика - София

от Драгомир Иванов

Огнян Минчев е завеждащ катедра "Политология" в Софийския университет, директор на Европейския съвет за външна политика - София, и на Института за регионални и международни изследвания. Разговаряме с него по повод блокираните средства от европейските предприсъединителни програми и по горещата тема за Сърбия и Косово.

Европейската комисия спря през миналата седмица парите по САПАРД за България заради проблеми при усвояването, преди това бяха замразени и плащанията по ИСПА и ФАР. Какво означава това?

- На повърхността означава адекватна реакция на ЕС спрямо невъзможността на българското правителство да спазва нормите и процедурите за употреба на европейските пари. В една по-голяма дълбочина означава много сериозно предупреждение за по-нататъшни наказателни мерки за българската държава, ако тя не предприеме необходимите действия, за да функционира, макар и отчасти, в рамките на европейските институционални норми и процедури. За съвременната българската държава обаче е много трудно да го направи, тъй като нейният генезис е в криминалния процес на приватизиране на национална собственост през 80-те и 90-те години. Икономическите елити, а оттам и техните икономико-политически олигархични връзки с формално националните институции, имат криминален характер именно поради криминалния начин на присвояване на общи национални средства и поради устойчиво криминалните стереотипи на тяхното възпроизводство. В раздържавяването на комунистическата национална собственост и превръщането ѝ в частна пазарна собственост навсякъде в централна и източна Европа имаше криминален компонент в по-голяма или в по-малка степен. Разликата с българския случай е, че след като приключи базисната приватизационна вълна, новите икономически елити в централноевропейските страни сключиха негласен обществен договор със своите съграждани, че какъвто и да е произходът на новото им богатство, оттук нататък те ще се разпореждат с него по цивилизован начин. Българската олигархия отказа и това. Управлението на последните две правителства показва, че политико-икономическата олигархия отказва да "избели" своето ново богатство и да го впише в система на предвидими и прозрачни политически и икономически процедури, с които до голяма степен се характеризират обществените отношения в ЕС. Този продължаващо устойчив криминален характер на българските формално национални институции, а иначе институции за обслужване на посткомунистическата олигархия, води до нарастващ конфликт между България и нормите и процедурите на ЕС.

Как да се преодолее този конфликт?

- Трудно е да се преодолее. Стана дума за САПАРД. Тя е програма, администрирана от земеделското министерство, което е под контрола на ДПС. През 90-те години ДПС означаваше етническа партия. ДПС днес означава само и единствено корупция. Вече до такава степен е очевидно, че през последните седмици наблюдаваме опити на знакови фигури от БСП за разграничаване от ДПС. Първо Румен Овчаров, а днес (петък - бел.ред.) това направи и Георги Кадиев. Усилията им обаче са напразни. БСП не може да се разграничи от ДПС. Тяхната тройна коалиция, осветена от усилията на г-н президента, на практика води до синкретизъм на тяхното корупционно присъствие във властта. Свидетелство за това е другият голям скандал, който се вихри в МРРБ, където една групичка, произхождаща от гр. Сливен, начело с министъра, е приватизирала не само парите на българските данъкоплатци (които, както казва министър Румен Петков, не подлежат на контрол от ЕС), но очевидно са посегнали и на пари, които са в тесния смисъл европейски. Поради това и жизнено необходимите за България средства за изграждане и обновяване на българската национална инфраструктура сега са запорирани. Проблемът на българското правителство не е "корупцията". Самото понятие за корупция означава отклонение от определена норма на институционално поведение. Проблемът на България е, че отсъства норма на институционално поведение. Посткомунистическата олигархия, освен алчна и арогантна, е и примитивна. Тя притежава картина на света, съответстваща на родово-патриархалния тип обществени и властови отношения. Тази олигархия, децентрализирана на бивши комунистически родове и техните наследници, функционира като родово-племенна олигархия, която не само не е способна да преустанови грабежа на национална собственост, тя не е в състояние да изгради основите на модерна държава.

Какъв риск носи този модел за бъдещето на България в ЕС?

- Минималният риск е да не можем да оползотворим членството в ЕС от финансова гледна точка. И това вече не е риск, а реалност. Максималният риск е България да бъде номинален член на ЕС, който да търпи непрекъснати санкции от страна на институциите, които съблюдават изпълнението на европейското законодателство, и да бъде маргинализирана политически, социално и административно, без възможност да осъществява типа развитие, чийто стандарти са зададени от ЕС като доброволно сдружение на нации.

А какви са опасностите за едва проходящото европейско съзнание на българите?

- Мисля, че е време да поставим на публично обсъждане и да деструктурираме един от най-влиятелните митове на българския преход. А той е, че след като 15 години се опитвахме по един или друг начин да осъществим модернизацията и развитието на обществото тук, в България, устойчиво достигнахме до извода, че само Европа ще ни оправи. Дойде време този мит да бъде сложен на масата за дисекция. Европа не е в състояние да свърши тази работа, която трябва да свърши българското общество. Намираме се в безкрайно неблагоприятна ситуация. България беше напусната от над 1 милион от своите предимно по-млади, по-предприемчиви и по-образовани съграждани. Останаха предимно хора, които не са претърпели докрай своята еволюция към компетентни и активни граждани. Ще срещнем огромни трудности с привеждането на българското обществено и гражданско съзнание към стандартите, които да обезпечат

контрола на обществото върху държавата и по този начин да се издигнат до равнището на европейския политически модел на взаимоотношения между институциите и гражданите. Независимо обаче колко е трудно, ако не го постигнем в определена степен, Европа може да ни наложи санкции, ограничения и болезнени привеждания в частична адекватност на българските институции, която ще бъде по-скоро в интерес на европейското гражданство като цяло, за да не може България да пречи на развитието на Европа. А няма да бъде в интерес преди всичко на българските граждани.

В състояние ли е обаче европейският натиск да предизвика нещо по същество? При всяка критика или ограничителна мярка от Брюксел властите демонстрират пренебрежение и negliжиране.

- Българският политически модел целенасочено бе деградиран от модел на двуполусно представителство на двата основни социални съюза в българското общество - съюзът на промяната и съюзът на консервативното удържане на статуквото отпреди 1989-та година, до модел на открито олигархично управление със завръщането на Симеон Сакскобургготски в България. Моделът от 90-те години, въпреки силно конфронтационния си характер, обясним и нормален за процеса на бърза обществена промяна, имаше достоинството, че беше представителен за българското общество. Когато хората гласуваха за БСП или СДС, те имаха ясна представа какво могат да очакват от тези партии. С всичката неефективност на институциите, с условността на политическите обещания у нас, идентификацията на българския политически процес беше лесна, управлението беше представително и политическите алтернативи бяха ясно очертани. Управлението на СДС от 1997 до 2001 г., въпреки всичките си вътрешни дефицити доказва, че в България съществува алтернатива на посткомунистическата олигархия. Именно поради това бе извикан г-н Сакскобургготски, който трябваше да размаже разликата между двата социални съюза, да дегенерира българската политика от процес на представителство на обществени интереси до процес на брокерско представителство на задкусилни олигархични интереси. И това беше направено чрез деидеологизация на българската политика, извеждането на далаверата в ранг на свещена политическа крава за българската политическа действителност, фрагментиране на политическата система, маргинализиране на алтернативите до 3-4-процентни безпомощни политически фракции. В днешна България не съществува политическа алтернатива на тройната коалиция. ГЕРБ се опитва да се конституира като алтернатива, но успехът или неуспехът му ще се прояви в бъдеще, той не може да бъде оценен към днешна дата. ГЕРБ е заявка, желание, заряд, който предизвиква интерес, но същевременно и скептицизъм поради обстоятелството, че голяма част от йерархията на ГЕРБ произлиза от същите тези структури, които смазаха политическата система след 2001-ва.

Какво ви направи впечатление в българската позиция за Косово?

- Бих бил по-скоро критичен към жестомимичната страна на изявената от българските управляващи позиция, отколкото към позицията сама по себе си. Могат да се намерят достатъчно аргументи за подобна предпазливост. Не зная каква е мотивацията на големи сръбски приятели като президента Първанов и БСП като цяло, но моята собствена мотивация да одобря подобна позиция по същество не произтича от разбирането, че Сърбия е несправедливо наказана. Каквито и да са юридическите аспекти на проблема, Сърбия очевидно загуби Косово още през 1999 г. Тя беше лишена от Косово не на последно място и защото през целия XX век тя упражнява много силен

репресивен натиск върху народите, населяващи нейната балканска мини-империя, при това с протекцията на същите тези Велики сили, които в момента ѝ отнемат провинцията. Не мисля, че спрямо Сърбия е проявена някаква специална несправедливост. Зная, че това е неприятно за обикновения сърбин, но не съм склонен да се задълбочавам чак толкова много в съчувствие към сръбската кауза. Бих извел по-скоро следните аргументи:

На първо място, България трябва да постави в контекста на ЕС проблема за евентуалните загуби в случай, че признае Косово и срещне негативната реакция на Сърбия и сърбите, които очевидно не са в състояние да разсъждават спокойно по темата. Транспорт, търговия, отношение към българи, пресичащи Сърбия - всичко това се потенциални загуби, които трябва да бъдат изразени като проблем. Да не забравяме колко изгуби България от ембаргото срещу бивша Югославия, само че тогава нямаше легитимността да постави този въпрос, тъй като беше една маргинализирана посткомунистическа страна. Днес ние сме членове на ЕС и поне можем да си позволим да поставим въпроса, ако не друго. Второ, на територията на Косово съществува малцинствената група на т.нар. "горани", за които се смята, че поне част от тях имат българска идентичност. Техният статут би следвало да бъде обсъден с правителството в Прищина, преди това правителство да бъде признато. Защото към тяхната идентичност има посегателства както от Скопие, така и от самата Прищина. Трето, България е заинтересована едно независимо Косово да оформи окончателната държавно-политическа карта на региона, т.е. да сложи, ако е възможно, край на политическите претенции на албанския фактор на Балканите, включително към страни като Македония, към които България има специално отношение. Ето ви един пакет от български интереси, който трябва да бъде предявен и в зависимост от постигнатите споразумения, да последва и официалното признаване. Според мен това е аргументацията, която би могла да бъде поставена в основата на известно забавяне за признаването.

Защо сърбите още са толкова впримчени в мита за Косово, щом като отдавна беше ясно, че провинцията ще обяви независимост?

- Очевидно е, че сръбската идентичност има много силен домодерен, традиционалистски елемент, централна част в който заема митът за Косово. И очевидно е, че този мит е проникнал доста дълбоко в съзнанието на мнозинството сърби, поради което наблюдаваме тези масови емоции. Същевременно обаче да не забравяме, че покрай този национален мит и болката от преживяването му за обикновения сърбин, има множество допълнителни, прагматични политически интереси, с които обраства тази негативна, дори истерична реакция. За премиера Кошуница радикализмът по отношение на Косово му позволява да опита да преодолее нарастващата изолация на партията му и на собствената му политическа кариера и популярност. На последните избори неговата Демократична партия на Сърбия падна под 10% и единствено липсата на каквато и да е друга алтернатива за демократите на президента Тадиш, му позволи да остане на премиерския пост. С радикалната си позиция, със стимулирането на безредиците в Белград, в което го обвиняват мнозина независими наблюдатели, Кошуница се придвижва към електората на радикалите, възползвайки се от очевидната умора на лидера на радикалите Томислав Николич. Очевидно и радикалите, както и другите ултра-националистически групи в Сърбия, които бяха разгромени с отстраняването на Милошевич, ще се възползват от популярността на каузата Косово, за да се върнат на сцената. Нека не забравяме, че радикалният национализъм е

изключително мощна политическа и обществена тенденция в Сърбия. И Косово е възможно най-добрата възможност той отново да се върне на сцената, образно казано - "да яхне метлата". Явно тази политическа сметка е направена и Косово ще бъде използвано от тези сили, включително и вътре в сръбския политически и интелектуален елит.

Но докато преобладаващата част от сърбите не искат отделяне на Косово, също голямо мнозинство желаят интеграция с ЕС.

- Това е големият проблем на Сърбия. Всъщност ако наблюдавате нещата отвън, ще останете едва ли не с впечатление, че цяла Сърбия отново е настръхнала и е радикално готова да се хвърли в битка за Косово. Това е илюзия. В Сърбия съществуват два отчетливо разделени лагера, социално-политически съюза. От една страна е съюзът на радикалните националисти, който обхваща преди всичко хора от провинцията, с по-ниско образование, които лесно могат да бъдат обхванати от влиянието на православната църква, четническото движение, радикалите и т.н. А от другата страна стои по-образованото, градско население, което в крайна сметка не желае нищо друго, освен да заживее нормален живот заедно с останалите европейци, защото то самото е европейско население, по своя манталитет и начин на живот.

Въпросът е дали европейското захарче ще бъде достатъчно, за да преглътне Сърбия самостоятелно Косово?

- Тук достига до една специфична импотентност на самия ЕС да предложи реално захарче. Защото в опита си да предложи захарче ЕС се държи по начин, който допълнително изнервя ситуацията. Не може да искаш от една страна да се лиши безконфликтно от 15% от територията си (независимо от това, че вече я е загубила), и същевременно в отплата да ѝ казваш, че евентуално ще паднат визите за пътуване в Европа. Това е обидно малка компенсация за една съдържана позиция по Косово. Има и още един чисто технически проблем, който обаче се превръща в психологически и политически, а именно, че ако Косово беше обявило независимост през 2000 г., тогава този, който губи Косово, щеше да бъде Милошевич (който реално го изгуби). Фактът, че Косово стана независимо през 2008 г., означава, че го губи днешното демократично правителство на Сърбия факт, който се разглежда като проява на несправедливост от страна на Запада.

А защо Русия толкова ревностно защитава сръбската кауза, каква е играта на Москва в случая с Косово?

- В руската позиция могат да се открият два аспекта, един вътрешнополитически и един стратегически. Вътрешнополитическият: Ако Путин декларира, че е върнал величието на Русия като фактор в международната политика и същевременно не защити "православните сръбски братя", възниква противоречие. Русия или е велика и защитава своите "православни братя", или не е велика, а безпомощна и не успява да ги защити, както през 1999 г. Налице е пропаганден процес на обслужване очакванията на голямата част от руснаците, които в случая търсят допълнителни доказателства за възвръщането на руското величие. Косово като вътрешна употреба. Другата страна е чисто стратегическа. Каквато и да е новата ѝ сила, Русия е държава, чиято световна роля е стриктно ограничена от разположението и ресурсите ѝ, от нейните съседи и от властовите баланси, изградени с тях. В каква посока може Русия да бъде "велика"?

Спрямо Китай не е възможно. Китай е икономически тигър, силен политически, с почти милиард и половина население, живеещ на границата на празния откъм човешки потенциал Сибир. Русия, с население от 150 млн., което постоянно намалява, не е в състояние да изиграе велика сила по отношение на Китай. Русия не е в състояние да играе "велика сила" и спрямо радикализиращия се ислямски свят. Единствената посока, в която Русия може да експанзира, е в меката периферия на Европа, в бившата съветска източна Европа. Там продължават да съществуват множество инфраструктури на съветското-руското разузнаване, на бизнес-отношения, многократно засилени от експанзията на "Газпром" и на новите руски монополи, държавите са слаби институционално и някои от тях корумпирани в такава степен, в която за руския бизнес не е трудно да ги приобщи не само като икономически потенциал, но и като корупционно въздействие с политически цели. Това на 100% важи за Балканите. Те са региона, в който Москва с лекота може да заеме не просто икономически, но и стратегически позиции, да очертае разделителни линии, които в последствие да експлоатира с цел нарастване на влиянието ѝ в останалата част на Европа. Защитата на Сърбия по повод Косово по никакъв начин не означава, че Русия е готова да жертва някакъв свой потенциал или да наруши своите баланси на глобално присъствие в интерес на Сърбия. Напротив, Русия прагматично експлоатира сръбския гняв от отцепващото се Косово, за да реализира своята стратегическа концепция за ново завръщане в Европа през Балканите.

Доколко тази концепция ще се запази и при новия президент Медведев?

- При новия президент Медведев няма да видим промяна на стратегическата концепция за присъствие и разширяване на руското влияние в света. При него ще има само промяна на изразните средства. Ако Путин беше строгият, ядосан от слабостта на Русия самодържец, който на всяка цена трябваше да върне Русия на сцената, включително и когато се налага да удари по масата (както направи на Мюнхенската конференция по сигурността през 2007 г.), то Медведев е човекът, който ще покаже европейското лице на Русия. Той ще стъпи на клещите на "Газпром", обхванали от "Северен поток" и "Южен поток" европейската територия, ще стъпи и върху сръбския гняв по отношение на Косово, върху малодушието на българския посткомунистически елит по отношение на националния ни интерес спрямо Русия, ще използва и още няколко устойчиви подпори и ще покаже на Европа своето лице, което в индивидуално културен план е много близко до това, което европейците биха желали да видят като руско присъствие срещу себе си. И с тези нови изразни средства, предоставени от европейската му идентичност, ще продължи да осъществява същата политика. Може би по-меко, по-компромисно, но във всички случаи еднакво ефективно, както Путин.